



GEZIN EN KERK

Analyse van de spanningsvelden inzake de kerkelijke leer over gezin, huwelijk en seksualiteit*

Pascale Peeters

Vele leden van de katholieke Kerk hebben zware kritiek op de huwelijks- en seksualiteitsmoraal van Rome. Hieruit groeide de onderzoeksvraag waarom deze mensen zich niet (massaler) afwenden van het katholicisme. Katholicisme werd daarbij opgevat in een ruime betekenis zodat het niet alleen de zogenaamde kerkelijkheid omvat maar ook de katholieke zuil. Antwoorden op deze vraag werden enerzijds gevonden in het werk van godsdienstsocioloog Karel Dobbelaere. Zijn verklaring heeft als basis de secularisatie van onze samenleving die ook op het individuele vlak heeft toegeslagen. Anderzijds werd door de auteur zelf een onderzoek uitgevoerd waarin de probleemstelling werd beperkt tot de vraag of de 'geseculariseerde' leken hun - afwijkende - ideeën inzake huwelijk en seksualiteit terugvinden in de gezinswerking van vier socio-culturele verenigingen uit de katholieke zuil in Vlaanderen. Hieruit bleek dat deze organisaties zich goed hebben aangepast aan de secularisatie. Ze vertonen eenzelfde afwijking van de kerkelijke leer als de 'geseculariseerde' leken. De door Karel Dobbelaere aangehaalde factoren die de stabiliteit en de bloei van de zuil verklaren, werden expliciet aangetroffen in hun gezinswerking - zij het met een kleine nuancering bij de tweede factor en dit inzake de gedeconfessionaliseerde, evangelische visie.

1. INLEIDING

Met de huidige paus, Johannes-Paulus II, wordt zeer uitdrukkelijk ervaren hoe Rome algemene normen wil doordrukken. Vooral inzake huwelijk en seksualiteit worden zeer gedetailleerde normen voorgehouden. Met de huwelijks- en seksualiteitsmoraal hebben vele leden van de katholieke Kerk dan ook grote moeilijkheden. Ze aanvaarden geen absolute regels die steeds op iedereen van toepassing zijn. In hun feitelijk gedrag wijken deze mensen af van de regels van de Kerk. Volgens Rolies (1988 : 381) is de kloof tussen hoofd en leden nergens zo groot als in die materie. Verklaringen als die van de Frechenhorster Kreis bijvoorbeeld, die vooral door priesters en leken ondertekend werden, tonen aan dat het niet gaat om oprispingen van een kleine groep maar om een ongenoegen in de brede Kerk. De kritiek heeft een dubbel draagvlak. Inhoudelijk heeft hij betrekking op het gebrek aan voeling met de concreet menselijke realiteit dat de leer kenmerkt, op de sterke (Westerse) culturele bepaaldheid van de leer en de fundering ervan in de eeuwige, goddelijke wet of natuurwet. De opvatting overweegt dat "de basisprincipes waarop de kerkleiders steunen uit de tijd zijn. Hun middeleeuwse kosmologie en natuurrecht-denken staan haaks op de huidige wetenschappelijke kosmologie en de nadruk op de mens als cultuur-schepper" (Dobbelaere, 1988b : 685). Daarnaast wordt ook kritiek gegeven op de voorstellingswijze van de kerkelijke leer, trouwens één van de deelgebieden van de zogenaamde "Verklaring van Keulen" van februari 1988. Voor de wijze waarop de paus zijn visie zou verkondigen als fundamentele geloofswaarheid waardoor het persoonlijke gewetensoordeel genegeerd zou worden, is geen staving te vinden in de Schrift of de kerktraditie. Ze druist in tegen de sinds Vaticanum II aanvaarde hiërarchie van de geloofswaarden.

Deze spanning geeft aanleiding tot de maatschappelijke vraag naar het verloop van de confrontatie tussen de Kerk en haar leden. Het onderzoek heeft zich beperkt tot de vraag waarom deze spanningen niet leiden tot een breuk in de relatie. Enerzijds wordt vastgesteld dat er een verwijdering is gekomen tussen gezin en Kerk. Anderzijds rekent 75% van de Belgen zich midden de jaren '80 tot de katholieke Kerk (Dobbelaere, 1988a : 48). Waarom wenden de mensen die zoveel kritiek hebben op de huwelijks- en seksualiteitsmoraal zich niet (massaal) af van het katholicisme ? Katholicisme werd opgevat in een brede betekenis zodat het niet alleen betrekking heeft op de zogenaamde kerkelijkheid (het zich als katholiek definiëren) maar ook op de zuil. Karel Dobbelaere spreekt in dit verband van "katholicisme buiten de muren". "Als men het over het katholicisme heeft", schrijft hij, "heeft men het dan niet te uitsluitend over de kerk en

de kerkelijkheid, en miskent men niet dat godsdienst een élan vital is, die het leven vorm wil geven. In België gebeurde dat onder meer in het intermediaire veld van organisaties en verenigingen : de christelijke zuil" (Dobbelaere, 1989 : 37).

Mogelijke antwoorden op de onderzoeksvraag werden zowel in culturele als in structurele elementen van de samenleving gezocht. Voor de structurele benadering werd een beroep gedaan op werk van godsdienstsocioloog Karel Dobbelaere. Voor de culturele benadering werd een kwalitatief onderzoek uitgevoerd naar de voorstellingen, waarden en normen die verspreid worden door de gezinspastoraal in Vlaanderen.

2. STRUCTURELE BENADERING VAN HET KATHOLICISME

In de structurele benadering was het uitgangspunt de secularisatie van onze samenleving die aan de basis ligt van belangrijke structurele veranderingen. Inzicht in het proces van secularisatie en z'n gevolgen verduidelijkt het ontstaan van de spanningen tussen gezin en Kerk. Bovendien vloeien er theorieën uit voort die de aanhang van het katholicisme trachten te verklaren. In de culturele benadering werd onder meer nagegaan of deze theorieën bevestigd worden met betrekking tot de gezinspastoraal in Vlaanderen.

Secularisatie is een multidimensioneel begrip waarvan de analyse zich afspeelt op drie niveaus : er is de laïcisering op het niveau van het samenlevingsverband, er zijn de godsdienstige veranderingen in het godsdienstige subsysteem en de normatieve integratie van de individuen in de katholieke Kerk (Dobbelaere, 1988a : 10). Vooral het eerste en het laatste zijn hier van belang. Laïcisering is de beschrijvende term die er op wijst dat op het samenlevingsniveau het godsdienstige systeem niet langer een overkoepelend zingevingssysteem is maar slechts een subsysteem naast vele andere subsystemen zoals de economie, de politiek, het onderwijs en het gezin. Inzake de individuele betrokkenheid van de leden op de godsdienstige organisaties is Karel Dobbelaere tot de vaststelling gekomen dat "ook de individuen gesecculariseerd zijn". Resultaat van de structurele veranderingen is een overwegende onkerkse kerkelijkheid gekoppeld aan een vaag godsgeloof. Verder is er bij de katholieken een desacralisering van de ethiek waar te nemen. Een meerderheid, ook onder kerksen, hangt een situatie-ethiek aan : objectieve richtlijnen over goed en kwaad die op iedereen en

ongeacht de omstandigheden van toepassing zijn, verwerpt men. De ethiek wordt op mensenmaat gebracht, is afhankelijk van de functionele sfeer, de betrokkenen, hun motivaties (Dobbelaere, 1988a : 55). Dat in tegenstelling tot de Kerk die blijft vasthouden aan algemene, objectieve normen, aan natuurrecht-denken. Een ander fenomeen dat zich voordoet, is het zogenaamde "katholicisme à la carte". Dit houdt in dat men het voorgeschreven 'menu' niet meer aanvaardt. Men selecteert die geloofsovertuigingen die men nog kan aanvaarden. De ethische opvattingen van de Kerk worden gewikt en gewogen. Ook kerksen doen dat (Dobbelaere, 1988b : 685).

Wat motiveert deze 'geseculariseerde' individuen om aanhanger te blijven van het katholicisme ? Op de vastgestelde motivaties tot kerkelijkheid zal hier niet worden ingegaan (1). Belangrijker voor het kwalitatief onderzoek is de verklaring van de stabiliteit en de bloei van de katholieke zuil. Na een crisisperiode in het begin van de jaren zeventig - toen de mensen hun gedrag aanpasten aan het godsdienstige denkpatroon - heeft de zuil het verlies kunnen herstellen. Hoe is het te verklaren dat de zuil ook heel wat onkerkse kerkelijken en zelfs onkerkelijken kan blijven aanspreken ? (2) Een eerste element ter verklaring is de verzwakking van het klerikaal karakter van de zuil door de toenemende invloed van de professionelen. Zij wensen problemen op te lossen met behulp van hun gespecialiseerde kennis. Op die manier tonen ze dat zij een waardensysteem hanteren dat breder is dan en verschillend van het kerkelijke. Het succes van de zuil kan zeker mede verklaard worden door de omvangrijke materiële en immateriële goederen die ze te bieden heeft. Maar het nieuwe collectief bewustzijn van de zuil heeft toch ook een aantal ideologische componenten die een ruimere bevolking dan alleen kerksen kunnen mobiliseren. Vooreerst worden organisaties die deel uitmaken van de katholieke zuil meer en meer christelijke organisaties genoemd. Een proces van deconfessionalisering van de symbolen. Vandaar dat Karel Dobbelaere suggereert dat er een verandering plaatsgrijpt naar een nieuw zingevend systeem : socio-culturele christenheid in plaats van kerks-katholicisme. Het put z'n basiswaarden uit het evangelie. Maar er is geen expliciete verwijzing naar specifiek kerkelijke - i.c. katholieke - beginselen : het blijft een gedeconfessionaliseerde, evangelische, dus breed christelijke visie (Dobbelaere, 1988a : 28-29). De rechtvaardiging van het verticaal pluralisme stoelt enerzijds op de grondwettelijk erkende vrijheid van vereniging en anderzijds op een viertal principes van de vrije markteconomie : vrije keuze, privé-initiatief, subsidiariteit en rendement. Het nieuwe baldakijn dat de k van 'kristelijk' voert, staat voor 'Gemeinschaftlichkeit', solidariteit en pacifisme, gestoeld op een personalistische mensvisie die belangstelling heeft voor de totale mens en

zijn interpersoonlijke relaties. De selectieve organisationele controle tenslotte maakt dat de leden van de zuil ongemoeid gelaten worden en van de wieg tot het graf kunnen profiteren van de diensten zonder te worden gecontroleerd op 'afwijkende' meningen of praktijken.

3. CULTURELE BENADERING VAN HET KATHOLICISME

Voor het beantwoorden van de onderzoeksvraag werd het katholicisme niet alleen structureel maar ook cultureel benaderd. Onder cultuur verstaan we het geheel van voorstellingen, waarden en normen die mensen als lid van hun samenleving hebben verworven door middel van leerprocessen en dat bijdraagt tot maatschappelijke eenheid (Mok en De Jager, 1983). Heel wat aanwijzingen deden vermoeden dat er vanuit uitdrukkelijk christelijke hoek opvattingen verspreid worden inzake huwelijk en seksualiteit die duidelijk afwijken van de kerkelijke leer en meer aanleunen bij de standpunten van de 'gesecculariseerde' leken (3). Precies omdat deze uit christelijke hoek komen, kan men er zich als christen mee identificeren en zouden ze kunnen bijdragen tot het zich niet afwenden van het katholicisme. Om deze situatie nader te verkennen, werd een onderzoek opgezet. De probleemstelling van het onderzoek werd beperkt tot de vraag of de leken misschien een bevestiging van hun visie vinden in de standpunten van de gezinspastoraal in Vlaanderen.

Hierna wordt eerst ingegaan op de (stappen die geleid hebben tot) de gevolgde werkwijze en het empirisch materiaal dat werd aangewend. Vervolgens worden de voornaamste onderzoeksresultaten voorgesteld.

3.1. Onderzoekstechnieken en gebruikte gegevens

Uiteraard moet eerst de vraag beantwoord worden wat dat eigenlijk inhoudt, gezinspastoraal in Vlaanderen. Paul Deleu, secretaris van de Nationale Raad voor Gezinspastoraal (NRGP), antwoordt hierop dat gezinspastoraal een recent fenomeen is en dat er grote onduidelijkheid bestaat omtrent het begrip. Daarom heeft een duidelijke omschrijving van wat gezinspastoraal is volgens hem voorlopig meer baat bij een schets van de gezins- en huwelijkswerking, zoals die binnen een aantal Vlaamse, christelijke organisaties en verenigingen aan bod komt. Bij die schets beperkt hij zich in eerste instantie tot die organisaties die lid zijn van de Nationale Raad voor Gezinspastoraal (Deleu, 1986 : 8-9). De

Nationale Raad voor Gezinspastoraal is een vereniging zonder winstoogmerk, opgericht in 1967. Momenteel telt die Raad 20 leden. Hij neemt nu zowat 20 jaar de taak op zich om wat aan gezinspastoraal leeft in Vlaanderen op een forum samen te brengen. De georganiseerde gezinspastoraal heeft twee grote componenten: de gezinswerking van de socio-culturele verenigingen en de diocesane commissies voor gezinspastoraal. Die socio-culturele verenigingen zijn, hoewel van christelijke signatuur, toch niet direct (binnen)kerkelijke organisaties te noemen. Dat kan wel gezegd worden van de diocesane commissies voor gezinspastoraal (4).

Omdat de NRGF zo'n belangrijk deel van de gezinspastoraal in Vlaanderen bestrijkt, werd er aanvankelijk aan gedacht deze Raad als voorwerp van onderzoek te nemen. Daarom werden enkele gesprekken gevoerd met mensen van de NRGF, onder wie de voorzitter. Zij wees er op dat het in de praktijk onmogelijk is om te komen tot gemeenschappelijke standpunten waar iedereen achter kan staan. De NRGF is een federatie waarin de leden hun eigenheid moeten kunnen bewaren. *Het is slechts de bedoeling van de vergaderingen te fungeren als gespreksforum zodat de verschillende leden elkaar wederzijds kunnen bevruchten.* Daarom vond zij het meer aangewezen het onderzoek te richten op de afzonderlijke socio-culturele verenigingen omdat die wel neergeschreven standpunten hebben inzake huwelijk en seksualiteit (5). Er werd geopteerd om een grondige studie te maken van de volgende vier standenorganisaties: Kristelijke Arbeiders Vrouwenbeweging (KAV), Kristelijke Werknemersbeweging (KWB), Katholiek Vormingswerk voor Landelijke Vrouwen (KVLV) en Landelijke Gilden van de Boerenbond (LG). Dat zijn er respectievelijk twee voor wat de arbeiders betreft en twee voor wat de landbouwers betreft. In feite was dit een beperking tot slechts twee verschillende organisaties omdat de mannen- en vrouwenbewegingen van respectievelijk de arbeiders en de landbouwers hun gezinswerking gemeenschappelijk organiseren. Voor de landbouwersbewegingen gebeurt dit in de Landelijke Beweging. Dat is de sociale organisatie van de Boerenbond, die de koepelorganisatie vormt van KVLV en LG. Vermits de vier gekozen bewegingen deel uitmaken van de christelijke zuil situeert de culturele benadering zich dus in het domein van het 'katholicisme buiten de muren'.

Concreet kwam het er voor het onderzoek dus op aan de visies van KAV-KWB en KVLV-LG omtrent huwelijk en seksualiteit te vinden en analyseren. In het kader van de onderzoeksvraag volstond een beperking tot die thema's uit de kerkelijke huwelijks- en seksualiteitsmoraal waarmee de gezinnen de grootste moeilijkheden hebben en waarop ook de meeste kritiek wordt gegeven. De

gekozen verenigingen drukken hun visie hieromtrent onder meer uit in hun ledenblad en op de vormingsactiviteiten. Voor het onderzoek werd deze vorming gekozen als bron voor het nodige materiaal. In verband met deze keuze vroeg KVLV-LG waarom geen beroep werd gedaan op de ledenbladen omdat daarmee veel meer mensen bereikt worden dan met de vormingsactiviteiten. Toch werd vorming als bron voor het materiaal genomen omdat het bijwonen van enkele vormingsavonden van KAV en KWB in januari 1990 geleerd had dat de mensen op zo'n vormingsavond op een heel andere manier bereikt worden. Wat betreft het lezen van de ledenbladen kan al de vraag gesteld worden hoeveel leden ook daadwerkelijk de artikels over gezin, huwelijk en seksualiteit lezen. Bovendien wordt het publiek op de vormingsavonden actief bij het gebeuren betrokken. In de methodiek van de gezinswerking worden "ervaringsgerichtheid, concreetheid, zelfwerkzaamheid, dialoog, gezellige sfeer, engagement en gerichtheid op actie" beklemtoond (KAV-KWB-Gezinswerking, 1985 : 5). Er kan dus verondersteld worden dat de mensen die al voor zichzelf beslissen om zo'n avond bij te wonen en er dus gemotiveerd voor zijn, door de actieve deelname heel wat meedragen van zo'n avond. Daarom dus de keuze voor vorming.

Ter voorbereiding van de vormingsactiviteiten worden brochures samengesteld die door de gespreksleiders van de vormingsreeksen moeten gebruikt worden. Deze brochures heten bij KAV-KWB werkmappen en bij KVLV-LG schema's. Het is precies in deze schema's en werkmappen dat de gezochte visie op huwelijk en seksualiteit kon teruggevonden worden. De analyse betrof de brochures van 1968 tot 1990. 1968 werd als beginpunt genomen omdat toen het Tweede Vaticaans Concilie juist achter de rug was en paus Paulus VI zijn encycliciek *Humanae Vitae* schreef. Dat waren belangrijke stappen inzake de kerkelijke huwelijks- en seksualiteitsmoraal die heel veel reacties uitlokten.

Voor het opstellen van de schema's en werkmappen doen de bestudeerde organisaties vaak een beroep op 'competente mensen' uit de wetenschappelijke wereld, die terzake een grote kennis vergaard hebben. Onder meer professoren van de Leuvense universiteit werken hieraan geregeld mee. Is er dan geen probleem van validiteit van de bronnen? Wat in die brochures verschijnt, is dat wel KAV-KWB of KVLV-LG? Die deskundigen behoren toch tot een ander 'huis'? Op die vraag werd geantwoord dat de aangetrokken wetenschappers nooit los van de organisaties stukken voor hen schrijven. Ze worden steeds aangetrokken in overleg. Het ontwerp van de teksten wordt samen met mensen van het bestuur besproken en als de teksten dan door de organisaties worden uitgegeven, betekent dat ook dat ze er achter staan (6).

Om geen verkeerde interpretaties te geven aan de inhoud van de brochures werd die zo veel mogelijk besproken in diepteinterviews met verantwoordelijken van de gezinswerking. Voor KAV en KWB waren dat : de Algemene Secretaris van KAV tot 1986, de Verbondssecretaris van het Verbond Brussel van KAV en een Nationaal Vrijgestelde van KWB. Voor KVLV en LG : de Dienstverantwoordelijke voor Relatievorming en Juridische Vorming bij KVLV en een Stafmedewerker van LG.

De analyse van het materiaal behelsde een louter kwalitatieve inhoudsanalyse. Daarbij is geen gebruik gemaakt van een computerprogramma omdat het intikken van de meterhoge stapel brochures te veel tijd in beslag zou genomen hebben. Veelvuldig lezen en herlezen bracht het nodige inzicht in de standpunten rond de uitgekozen thema's.

3.2. Onderzoekresultaten

Blijkt uit de vormingsactiviteiten van de onderzochte bewegingen dat zij zich inzake opvattingen over huwelijk en seksualiteit hebben aangepast aan onze gesecculariseerde maatschappij en alzo kunnen bijdragen tot het niet afwenden van het katholicisme ? Deze vraag werd opgesplitst in twee punten. In eerste instantie werd nagegaan of hun standpunten afwijken van die van Rome en of ze meer aanleunen bij die van de gesecculariseerde leken. Ten tweede werd onderzocht of de door Karel Dobbelaere aangehaalde aanpassingen van de katholieke zuil aan onkerkse kerkelijken en zelfs aan onkerkelijken ook in de gezinswerking van KAV-KWB en KVLV-LG aanwezig zijn.

In de oorspronkelijke beschrijving van de onderzoekresultaten werd per onderzocht thema inzake huwelijk en seksualiteit de visie van de bewegingen weergegeven en vervolgens de daarin aangetroffen verschillen met Rome en aanpassingen van de zuil. In dit artikel wordt in feite omgekeerd gewerkt. Vooreerst worden de meest opvallende voorbeelden van afwijkingen van de Kerk opgesomd. Deze voorbeelden kunnen geplaatst worden onder de noemers : verwerping van het natuurrecht-denken, absolute voorrang aan de persoonlijke gewetensbeslissing en het hanteren van een situatie-ethiek. In het laatste punt volgen voorbeelden van gevonden aanpassingen van de zuil.

3.2.1. Verwerping van het natuurrecht-denken en voorrang aan de persoonlijke gewetensbeslissing

In de gezinswerking rond moraal en geweten van zowel KAV-KWB als KVLV-LG wordt voortdurend de nadruk gelegd op de cultuurhistorische relativiteit van de normen. Daarmee doen ze dus het tegenovergestelde van het leergezag in Rome dat blijft verwijzen naar de eeuwige en universele goddelijke wet. Deze praktijk wordt uitdrukkelijk verworpen.

"Normen zijn bijvoorbeeld : gij zult niet doden; sterilizatie is intrinsiek slecht (Rome 1975); orale anticonceptie mag niet (Rome 1968). Deze normen spreken zich uit over een concrete handeling, een daad die ze altijd en overal als ongeoorloofd bestempelen. Zulk gebruik van normen is ethisch niet te verantwoorden. (...) Men mag zich nooit laten opsluiten in een systeem van onveranderlijke normen dat zich niet meer laat confronteren met de onderliggende waarden die door deze normen moeten gediend worden" (KVLV-LG, 1988-89 : 28).

De oorzaak van de evolutie in de normen wordt gelegd in de voortschrijdende (wetenschappelijke) kennis van de mens en zijn levenssituatie. De normen sluiten aan bij de manier waarop de dingen in een bepaalde tijdperiode en op een bepaalde plaats in feite beleefd worden. Het is bijgevolg zeer goed te begrijpen dat "ook de Kerk onderweg is" (KAV-KWB, 1968-69 : 2).

"Het moet ons dan ook niet verwonderen dat er ook in de Kerk nog gezocht wordt, dat er wel eens meningsverschillen en discussies ontstaan, juist over punten die niet klaar en duidelijk in het evangelie staan, zoals de kwestie van de geboortenregeling" (KAV-KWB, 1968-69 : 3).

Met hun opvattingen over moraal en normen sluiten deze verenigingen aan bij de inhoudelijke kritiek op de kerkelijke leer over huwelijk en seksualiteit, de kritiek op het grote gebrek dat deze leer kent aan voeling met de concreet menselijke realiteit en op de sterk (Westerse) culturele bepaaldheid ervan. Ook de kritiek op de autoritaire voorstellingswijze van de kerkelijke leer wordt in hun opvattingen teruggevonden. Deze kritiek betrof de wijze waarop de huidige paus zijn visie (onder meer inzake huwelijks- en seksualiteitsmoraal) zou verkondigen als een fundamentele geloofswaarheid waardoor het persoonlijke gewetensoordeel genegeerd zou worden.

Om deze kritiek te begrijpen, is enig inzicht vereist in de hiërarchie van het kerkelijk leergezag en de gevolgen daarvan (7). Het Tweede Vaticaans Concilie van 1965 heeft naast de bevoegdheid van dit leergezag ook de grenzen ervan bepaald: de taak om een authentieke interpretatie te geven van het Woord van God is alleen aan dit leergezag toevertrouwd maar het leergezag is de dienaar van Gods Woord en staat er niet boven. Dat impliceert dat het leergezag naar dit Woord moet luisteren en dus aandacht moet hebben voor de tekens van de Heilige Geest die werkzaam is in het christelijke volk. Bijgevolg is het duidelijk dat haar opdracht van authentieke interpretatie in essentie gekenmerkt is door een adequate relatie en dialoog met de morele ervaring van het volk van God. Bovendien is het een constante doctrine dat de persoon in laatste instantie steeds zijn geweten moet volgen en het gebeurt dat dit vraagt om een kerkelijke norm te overtreden hetzij omwille van waarden die fundamenteler lijken hetzij omdat de norm verkeerd lijkt.

Bij de vorming van het persoonlijk geweten moeten de personen de objectieve normen van het kerkelijk leergezag mede betrekken ('miteinbeziehen'). Het Concilie vraagt de christenen hierbij in eerste instantie te reflecteren over het 'theologisch gewicht' van de normen. Er werd namelijk een hiërarchie aangebracht in de geloofswaarden. Hoe hoger de plaats in de hiërarchie hoe meer men rekening moet houden met de norm en hoe moeilijker het is om tegenargumenten te formuleren. In deze hiërarchie staat bovenaan het buitengewoon kerkelijk leergezag: dogma's of *ex cathedra* uitspraken en de bepalingen van een oecumenisch concilie verenigd met de paus. Alleen de dogma's zijn absoluut bindend voor het geweten en laten geen tegenargumentering toe. Inzake moraal bestaan er echter geen dogma's. Op de tweede plaats komt het gewoon en universeel kerkelijk leergezag. Pas op de derde trap staat het gewoon kerkelijk leergezag, de paus zelf die zijn pastorale taak uitvoert. Deze pastorale handelingen nemen verschillende vormen aan waaronder de encycliek. Het in overweging nemen van de verschillende vormen van kerkelijke onderrichting laat de christen toe een precieze kijk te hebben op de uitoefening van zijn vrijheid.

KAV-KWB en KVLV-LG zijn eveneens de mening toegedaan dat de Kerk bij haar opdracht om het Woord van God te interpreteren, moet luisteren naar de opvattingen en ervaringen van het christelijke volk. Bovendien verdedigen ze heel sterk de verantwoordelijkheid en vorming van het persoonlijk geweten. Die verantwoordelijkheid houdt in dat het voor de mens noodzakelijk is dat hij zelf zijn verstand gebruikt en dat hij in staat wordt geacht om dat te doen en dus zelf belangrijke beslissingen te nemen.

"Vele mensen vergeten dat er in het evangelie over heel veel vragen niets te vinden is. Jezus is ons niet als kleine kinderen ons werk uit eigen handen komen nemen. Hij beschouwt ons als grote mensen, die zelf hun verstand en hun hart en hun handen zullen gebruiken. Hij laat ons aan onze eigen taak" (KAV-KWB, 1968-69 : 2).

De gehele gezinswerking van de betrokken verenigingen is er trouwens op gericht de mensen te helpen en leren beslissen vanuit een persoonlijk gevormd geweten (KAV-KWB, 1985).

De kwestie van de middelen tot geboortenregeling is steeds een zeer omstreden thema geweest waarop de betrokken verenigingen consequent gereageerd hebben vanuit hun visie op moraal en geweten. Paus Paulus VI had die kwestie in zijn encycliek *Humanae Vitae* beantwoord met zeer duidelijke en gedetailleerde normen afgeleid uit het doelgericht natuurwetsdenken. Samengevat komt het hierop neer : er is een objectieve, morele orde die door God werd vastgesteld. Deze is door God uitgedrukt in de natuur van het huwelijk en van de huwelijksdaad. De Schepper heeft de menselijke natuur zodanig geordend dat de seksuele activiteit de verwekking van nakomelingschap tot doel heeft. Wie indruist tegen de natuurlijke orde en de huwelijksdaad van zijn doel berooft, overtreedt de wet. Zo'n huwelijksdaad is intrinsiek slecht. Op grond van die redenering is alleen periodieke onthouding geoorloofd omdat de echtgenoten dan op rechtmatige wijze rekening houden met de natuurlijke perioden die inherent zijn aan de voortplantingscyclus. Alle andere middelen zijn ongeoorloofd (*Humanae Vitae*, 1968 : nr. 10-16). De leer van *Humanae Vitae* is later steeds opnieuw bevestigd.

Volgens KAV-KWB en KVLV-LG moet niet elke huwelijksdaad, wel het huwelijk gericht zijn op vruchtbaarheid. In verband met de beslissing tot sterilisatie bijvoorbeeld wordt door hen gezegd dat het heel belangrijk is dat de echtgenoten het onderscheid aanvoelen tussen seksueel samenleven enerzijds en voortplantingsbekwaamheid anderzijds opdat sterilisatie niet zou beleefd worden als een verminking. Voor hen zijn die twee aspecten dus niet onlosmakelijk verbonden.

Bovendien wordt er op gewezen dat de bepalingen over de middelen tot geboortenregeling 'slechts' afkomstig zijn van het gewoon kerkelijk leergezag. In de kritiek op de encycliek is er door theologen op gewezen dat deze opvatting in strijd is met de bepalingen van het hoogste gezag, het Concilie. Volgens hen

heeft het Concilie in de constitutie *Gaudium et Spes* de ruimte gecreëerd voor een verdere nuancering van die middelen. Een nuancering die verder gaat dan alleen periodieke onthouding als geoorloofd te beschouwen en al de andere methoden te verwerpen. Waarop baseren ze zich? Het Concilie heeft in de eerste plaats gesteld dat de huwelijksliefde de primaire waarde is die in het huwelijksleven betrokken is. Daarnaast heeft het ook het belang erkend van de seksualiteitsbeleving voor de realisatie van die eerste waarde. Wanneer in nummer 51 van *Gaudium et Spes* dan nog uitdrukkelijk wordt gesteld dat er een spanning kan bestaan tussen de gezinstichting en de liefdesgemeenschap van de echtgenoten - in het licht waarvan het verantwoord ouderschap steeds moet gezien worden - dan heeft dit nummer volgens hen impliciet de openheid voor andere methoden ingevoerd. Alleen periodieke onthouding toestaan zal immers zeker niet voor elk paar in alle situaties de huwelijksliefde ten goede komen (8).

KAV-KWB en KVLV-LG sluiten zich aan bij de redenering van deze theologen. Ook zij trekken de besluiten van het Concilie door op het vlak van de geboortenregeling.

"Het Concilie Vaticanum II heeft trouwens duidelijk het primaatschap van de liefde, van de bekommernis om elkaars welzijn, geponeerd. De etiek appelleert precies op deze liefdevolle gezindheid. Ook in de kwestie van het verantwoord ouderschap en de daarmee samenhangende problemen van geboortenregeling staat de innerlijke gezindheid centraal, samen met de oproep om de zin van seksualiteit in het huwelijk te verwezenlijken" (KAV-KWB, 1967-68 : 5).

Volgens KAV-KWB en KVLV-LG moeten alleen die middelen geweerd worden die niet zozeer een zwangerschap voorkomen maar een reeds ontstane zwangerschap afdrijven, abortiva dus. KAV en KWB aanvaardden niet het standpunt van de Kerk dat kunstmatige anticonceptie als dusdanig slecht is zonder rekening te houden met de persoonssituaties. Volgens hen kan kunstmatige anticonceptie objectief zeer goed zijn (9). Ook KVLV en LG zien niet in waarom deze middelen op zich slecht zouden zijn. "Als de Kerk hiertegen opwerpt dat ze de huwelijksdaad beroven van zijn vermogen om nieuw leven te verwekken, is ons antwoord dat van periodieke onthouding precies hetzelfde kan gezegd worden" (10). Volgens deze verenigingen moeten we zeer dankbaar zijn voor de ontdekking van deze methoden. Zij maken het namelijk mogelijk dat de mens de grootte van het nakomelingschap zelf kan bepalen, rekening houdend met zijn eigen mogelijkheden, ze waarborgen een spreiding van de gezinslasten en dus

een vrijwaring van rust en vrije tijd (KVLV-LG, 1968-69 : 6). Bovendien zijn veilige en aanvaardbare voorbehoedmiddelen een voorwaarde voor een bevredigende geslachtsgemeenschap. Kortom, deze middelen zijn een zeer goede zaak of kunnen dat alleszins zijn. Ieder middel kan immers goed of slecht gebruikt worden, ook periodieke onthouding (KAV-KWB, 1990 : 38-39). Een staf-medewerker van LG voegde daaraan toe : "Paus Paulus VI schreef over periodieke onthouding dat deze zelfbeheersing de zorg en attentie van de echtgenoten voor elkaar en elkaars lichamelijke bevordert. Op basis van diezelfde redenering kan ook het omgekeerde gerechtvaardigd worden. Want indien het bijvoorbeeld zo is dat in de periode van de eisprong het libido van een vrouw groter is dan vraagt datzelfde respect voor haar lichamelijke dat precies geen periodieke onthouding wordt toegepast" (11).

Omtrent de keuze die elk koppel moet leren maken uit de bestaande middelen stellen de organisaties een verantwoordelijkheidsethiek voor. Ieder koppel moet voor zichzelf de persoonlijke gewetensbeslissing nemen welke methode voor hen als concreet koppel, psychisch-relationeel beschouwd, de beste is. KAV en KWB stellen dat verantwoordelijkheidsethiek terzake "zich situeert in de geest en de mentaliteit van het Tweede Vaticaans Concilie. In die zin zou men ze conform aan de conciliaire leer kunnen noemen" (KWB, 1988-89 : 4).

Voor het uitdrukken van hun visie op geboortenregeling vonden de organisaties daarnaast ook steun in de brief van de Belgische bisschoppen als aanvulling op de encycliek *Humanae Vitae*.

"KAV en KWB voelen zich in hun stelling, geformuleerd na het verschijnen van *Humanae Vitae* en herhaald na de synode over het gezin van 1980, gesteund door de verklaring van het Belgisch episcopaat van 30 augustus 1968. Hierin werd immers gesteld dat wie inzake de kerkelijke leer van *Humanae Vitae* zich na een ernstig onderzoek voor God een gefundeerd oordeel heeft kunnen vormen - wat steeds de nodige informatie veronderstelt - en op bepaalde punten tot een ander besluit is gekomen, gerechtigd is om zijn overtuiging te volgen" (KAV-KWB, 1989-90 : 39).

3.2.2. Situatie-ethiek

Aanpassing aan de gesecculariseerde samenleving blijkt ook uit het hanteren van een situatie-ethiek. Uit het onderzoek naar de visie op enkele concrete en omstreden thema's - waaronder geboortenregeling, sterilisatie, abortus, onge-

huwd samenwonen, voorhuwelijkse betrekkingen - kunnen tal van voorbeelden aangehaald worden. Deze voorbeelden tonen aan dat in de ethische opvattingen hieromtrent rekening wordt gehouden met de betrokkenen, hun motieven en met de omstandigheden.

Bij KAV en KWB is het opvallend hoe zij inzake anticonceptie rekening houden met de betrokkenen, namelijk de werknemers tot wie ze zich richten. De Nationaal Vrijgestelde van KWB, zei hierover :

"De brief van de Belgische bisschoppen is aangegrepen om te zeggen : neen, ook als men handelt in strijd met de kerkelijke leer kan men christen blijven en hoeft men zich niet schuldig te voelen. Er bleef wel de kwestie van wie nu in feite capabel is om zelf zijn gewetensoordeel te vormen. Door de bisschoppen werd te zeer de nadruk gelegd op de verstandelijke ontwikkeling. Het gevaar bestond voor een beperking tot de intellectuelen, die kundig zijn, bekwaam, voldoende geïnformeerd enzovoort. Daarop werd als een soort reactie hiertegen door KAV en KWB de keuze gemaakt voor de liefde als criterium : hiertoe is in staat wie het ernstig meent met de liefde in zijn huwelijk. De nadruk wordt dus gelegd op de ingesteldheid van man en vrouw die elkaar graag zien. KAV en KWB richten zich tot de werknemers en wilden voorkomen dat deze mensen bij voorbaat zouden uitgesloten worden omdat zij niet de nodige informatie bezitten, die niet kunnen verwerken... Op die manier zouden zij een afwijking van de kerkelijke leer niet kunnen verantwoorden en wel verplicht zijn deze te volgen" (12).

Volgens KAV en KWB zijn er een aantal persoonlijkheidskenmerken van de arbeidersgezinnen die voor deze materie van seksualiteitsbeleving en geboortenregeling bijzonder van belang zijn. Er is het hoofdkenmerk van de directheid en concreetheid in het uiten en bevredigen van hun behoeften. Hiermee hangt samen dat arbeiders minder gemakkelijk de bevrediging van hun behoeften kunnen uitstellen. Dat houdt onder meer een vrijere seksuele uitdrukking in. Deze levensstijl wordt dan vaak in verband gebracht met de opvoedingspraktijken : het minder verinnerlijken van normen bij arbeiderskinderen, wat het remmen van behoeften moeilijker maakt, het missen van een voorbeeld inzake uitstelgedrag (KAV-KWB, 1981-83 : 5-6).

Rekening houden met de motivaties doen de verenigingen onder meer met betrekking tot echtparen die bewust geen kinderen wensen (terwijl ze bij de

huwelijksinzegening in de kerk de bereidheid hebben uitgesproken om "kinderen te ontvangen uit Gods hand"). De opgave bestaat erin in dergelijke situaties niet al te vlug te oordelen. Deze situatie zou namelijk dikwijls verkozen worden om zeer hoogstaande motieven zoals samen aan ontwikkelingshulp doen. Ook in hun beoordeling van ongehuwd samenwonenden houden ze rekening met een aantal waarden die in het open en sociaal geëngageerde kerngezin aanwezig zijn, met achtergronden en motieven en met de kwaliteit van het ongehuwd samenwonen.

"Het gaat soms zelfs om zeer goed bewogen kinderen die niet 100 maar 200% echtheid en oprechtheid zoeken" (KVLV-LG, 1984-85 : 4).

Uit de opvattingen in verband met sterilisatie blijkt tenslotte zeer goed hoe ook met omstandigheden rekening wordt gehouden. Omtrent sterilisatie worden door KAV-KWB speciale vormingsavonden georganiseerd. Bij KVLV-LG wordt het besproken in het kader van gezinsplanning naast de methoden van geboortenregeling. Beide achten sterilisatie aanvaardbaar en stellen het voor als een serieuze, overwogen (gewetens)beslissing bij mensen die een zekere leeftijd hebben. In deze levensfase bevindt het echtpaar zich in een zodanige situatie dat vooral de absolute doelmatigheid van het middel gaat primeren. Methodes voor geboortenregeling die op de berekening van een 'veilige periode' berusten of 'terugtrekken' zijn niet meer geschikt voor de vrouw in de middenjaren. De angst voor een onverwachte conceptie is zeker niet ongemotiveerd, ondanks de afgenomen vruchtbaarheid, omwille van de mogelijke onregelmatige eisprong. Bovendien loopt nieuw leven in de pré-menopauze te hoge risico's op afwijkingen, zodat het voorkomen van bevruchting absoluut noodzakelijk wordt (KAV-KWB, 1978-79a : 3; KVLV-LG, 1972-73 : 13).

3.2.3. Interne structurele verschillen tussen de kerkelijke gezagsdragers en het volk van God

In *Partners in het leven* (1968-69) van KAV-KWB werd een opmerkelijke uitspraak aangetroffen. Op het einde van de uiteenzetting over het huwelijk als sacrament staat er :

"Uw priesters zijn aangewezen om u daarin te helpen. En op dat gebied hebben ze u meer te vertellen dan op het gebied van de intieme beleving van uw echtelijk leven" (KAV-KWB, 1968-69 : 7).

Met deze uitpraak wordt gewezen op de 'interne structurele verschillen' die er bestaan tussen de kerkelijke gezagsdragers en het volk van God. Wat de kerkelijke gezagsdragers zeggen, wordt door de betrokken mensen beleefd als niet-ervaren. Zij worden gezien als de minst bevoegden in deze materie, als 'geen deel van ons'. De betrokkenen hebben voor zichzelf de zekerheid dat zij weten door hun leven. Ook deze interne structurele verschillen vormen een factor die er toe bij kan dragen dat mensen, ondanks de strenge leer van Rome, niet in gewetensnood geraken en zich niet afwenden van het katholicisme (13).

3.2.4. Een verschillende houding tegenover de Kerk

Tussen KAV-KWB en KVLV-LG werd een verschil opgemerkt in houding tegenover de Kerk. Hoewel de opvattingen van deze verenigingen over de omstreden thema's inzake huwelijks- en seksualiteitsmoraal zeer gelijklopend zijn en dezelfde afwijking van de kerkelijke leer vertonen toch worden in het spreken over hun verhouding tot de Kerk andere klemtonen gelegd. Samengevat komt het erop neer dat KAV en KWB regelmatig wijzen op confrontatie met de Kerk terwijl KVLV en LG de nadruk leggen op samenwerking met de katholieke Kerk. Dat bleek zowel uit gesprekken met mensen van de betrokken verenigingen als uit de brochures van de vormingsactiviteiten.

In een interview zei een Stafmedewerker van LG : "De Landelijke Beweging acht het niet haar taak kwesties van de Kerk te verkondigen en tegen te spreken of pastorale richtlijnen te geven" (14). De Dienstverantwoordelijke voor Juridische Vorming en Relatievorming van KVLV benadrukte sterk de nood aan samenwerking met de Kerk en het feit dat ze niet een houding willen aannemen van 'tegen, tegen...'. Zij wees er op dat de kerkelijke normen erg waardevol zijn en serieus moeten genomen worden. Ze gaf daarbij het voorbeeld van periodieke onthouding dat door de Kerk wordt voorgehouden als enige geoorloofde middel tot geboortenregeling. Het aspect onthouding dat met deze methode gepaard gaat, heeft volgens haar een grote waarde. Ook in verband met de kwestie van de nieuwe voortplantingstechnieken wees ze op de grote wijsheid in de standpunten van de Kerk. In de vooruitgang van de medische wetenschap zien ze namelijk zowel positieve punten als vele risico's. Daarom vinden ze het nodig vele vraagtekens te plaatsen en aandacht te hebben voor de wijsheid van de Kerk die waarschuwt voor een te grote impact van de technologie in ons leven (15).

Op dezelfde vraag naar het standpunt van KAV en KWB inzake de nieuwe voortplantingstechnieken antwoordde de Nationale Vrijgestelde van KWB :

"Omdat we op dit terrein nog in kinderschoenen staan, hebben KAV en KWB de bisschoppensynode van 1980 gestimuleerd om niet te vlug een standpunt in te nemen opdat men niet bij voorbaat bepaalde zaken onmogelijk zou maken" (16). In de brochures van KAV en KWB wordt regelmatig gewezen op de confrontatie die ook in de toekomst nog zal volgen. Zo schrijven ze in *Partners in het leven* dat de Kerk zal moeten evolueren van een "machtsinstituut met strenge strafrechterlijke bepalingen" naar een "waardeninstituut dat het denken en doen van de mensen vanuit de heilsboodschap wil inspireren (niet dikteren !)... Aldus kan zij op termijn gezien opnieuw het 'zout der aarde' uitstrooien. Voor het zover komt, zal wellicht nog een harde confrontatie plaatsgrijpen tussen de Kerk als godsvolk en de Kerk als hiërarchie" (KAV-KWB, 1968-69 : 6). Daarnaast herhalen ze ook geregeld expliciet dat hun standpunten afwijken van de kerkelijke. Bij KVLV-LG worden dan weer uitspraken gehanteerd als : "Wij hopen dat onze bedenkingen in de lijn liggen van het onderzoek dat de Synode over het gezin (1980) en Johannes Paulus II in zijn Apostolische *Exhortatie Familiaris Consortio* over het christelijke gezin (1981) hebben aangemoedigd" (KVLV-LG, 1985-86 : 4).

3.2.5. Aanpassingen van de katholieke zuil aan onkerkse kerkelijken en onkerkelijken

3.2.5.1. Professionalisering

De invloed van de professionalisering is zeer duidelijk aanwezig in de gezinswerking van de betrokken organisaties. Een voorbeeld in verband met het thema geboortenregeling komt van de vroegere Algemene Secretaris van KAV. Zij wees er op dat de bewegingen voor het uitdrukken van hun visie rond anticonceptie nog een ander steunpunt hadden : de samenwerking met wetenschappers. Ze steunden op de studies van prominenten uit die periode, theologen, geneesheren, moraalfilosofen... waaronder de professoren Nijs, Ghoos en Heylen (17).

Een mogelijk gevolg van die professionalisering is de marginalisering van het godsdienstige. Voorbeelden daarvan werden aangetroffen in brochures van KAV-KWB en in een interview met de Nationaal Vrijgestelde van KWB. Hij zei hierover : "Bij de uitwerking van de teksten voor de vormingsbijeenkomsten wil men het christelijke en het menselijke integreren. De humane waarde is de basis en voor de christelijke mens komt er nog een dimensie bij. Maar bij het uitschrijven worden het dan toch vaak twee aparte stukken. Hierover bestaat een blijvende discussie binnen onze organisatie. Daarnaast is het ook nog steeds

een punt van discussie of men wel uitdrukkelijk zal wijzen op het christelijke of niet. In de brochure *Liever vrijer* van 1989 bijvoorbeeld wordt alleen in de inleiding nog gesproken over het christelijke kader. Hierbij speelt zeker mee dat men de drempel om naar de vormingsbijeenkomsten te komen, niet wil verhogen" (18). Voorbeelden van vormingsreeksen waarin de humane en de christelijke dimensie naast elkaar werden uitgewerkt, zijn: *Nieuwe zoeklichten op het huwelijk* (1967-68) en *Trouwen is houwen* (1978-79b). In die eerste vormingscyclus kwamen eerst de dokter en de psycholoog aan het woord en het laatste deeltje handelt over gehuwd zijn als christen. *Trouwen is houwen* behandelt eerst 'trouw binnen de huwelijksrelatie' en vervolgens 'trouw binnen het kristelijk huwelijk'.

De invloed van de professionalisering op de ethiek en de legitimaties bleek onder meer zeer duidelijk uit de opvattingen rond sterilisatie. De rechtvaardiging van sterilisatie van man of vrouw door de geneesheer op basis van de gevaren die een vrouw loopt bij langdurig gebruik van de pil of op basis van de te hoge risico's op afwijkingen die nieuw leven loopt in de pré-menopauze wordt in de brochures van de vier organisaties expliciet aangetroffen. Een andere illustratie komt uit hun spreken over echtscheiding. Begrip opwekken voor echtscheidenen gebeurt in de jaren '80 aan de hand van psychologische uiteenzettingen over het failliet van een relatie, het verwerkingsproces, het beschadigd of pathologisch samenblijven enzovoort (zie onder meer KAV-KWB, 1981-83 : 17). Bovendien is hun oordeel beïnvloed door de (wetenschappelijke) kennis van de oorzaken van de kwetsbaarheid van het huwelijk in onze tijd en cultuur. Die worden onder meer in verband gebracht met de groeiende eisen ten aanzien van de relatie en vooral de relatiebekwaamheid in onze vermaatschappelijkte samenleving.

3.2.5.2. *Het nieuwe baldakijn*

De waardengebonden visies van deze organisaties noemen ze zelf 'christelijk' geïnspireerd. Belangrijk daarbij is dat het gaat om evangelisch verankerde waarden. In de gezinswerking wordt sterk in de verf gezet dat een christen mens voor een meer ethische houding inspiratie vindt in het evangelie, vertaald voor deze tijd. "Het woord en het voorbeeld van Christus zijn voor een christen maatstaf van alle dingen" (KVLV-LG, 1977-78 : 11). Ook uit de opvattingen over concrete thema's bleek hun dynamiek in het lezen van het evangelie. In de morele benadering van echtscheiding bijvoorbeeld wordt steeds uitgegaan van het "evangelisch perspectief van Gods liefde die toekomst schenkt", nieuwe

kansen biedt. Ook inzake geboortenregeling wordt gesteund op het evangelie. Zo wordt door KAV en KWB gezegd dat de verantwoording van het ouderschap een waardenschaal vraagt en bij de opstelling daarvan kan volgens hen "de heilboodschap - via de pastoraal (niet zozeer via theologie of moraal !) - inspirerend (niet dikterend !) werken" (KAV-KWB, 1968-69 : 9).

Toch moet hier enige nuancering aangebracht worden. Na deze analyse van de gezinswerking in KAV-KWB en KVLV-LG kunnen we niet zeggen dat deze organisaties uit de katholieke zuil enkel steunen op het evangelie zonder te verwijzen naar officiële kerkelijke documenten of normeringen. Onder meer uit hun visie dat de laatste beslissingsmacht steeds ligt bij het persoonlijk geweten en de argumentatie daarrond bleek duidelijk dat zij hiervoor steunen op de teksten van het Concilie van 1965. Ook bij het uitspreken van hun visie op geboortenregeling verwezen ze uitdrukkelijk naar de steun die ze daartoe vonden in de constitutie *Gaudium et Spes* van Vaticanum II. In die gevallen schrijven ze dat hun visie "conform aan de conciliaire leer" kan genoemd worden. Inzake anti-conceptie was er trouwens nog een tweede kerkelijk document dat ze aanhaalden als steunpunt namelijk de brief van de Belgische bisschoppen als aanvulling op de encycliciek *Humanae Vitae*.

Waarden uit de bijbelse boodschap die het vormingswerk oriënteren en inspireren zijn onder meer : liefde, rechtvaardigheid en vrede. Dat zijn waarden die staan voor de 'Gemeinschaftlichkeit', waardoor vele mensen in onze vermaatschappelijkte samenleving worden aangesproken. Bij de voorstelling van het vormingswerk wordt ook uitdrukkelijk gesproken over de voorkeur voor de kleinere en de arme en over de noodzaak van maatregelen om hun de beste kansen te geven, maatschappelijke solidariteit dus. Bij het uiteenzetten van hun visie op de mens beklemtonen de organisaties heel sterk dat het hen te doen is om de totale mens in zijn psychische, sociale, fysische en geestelijke dimensie en in al zijn wezenlijke relaties. Er is dus aandacht voor de multidimensionaliteit van het menselijke leven. Dat blijkt niet alleen uit de explicitering van hun mensvisie maar ook uit de concrete acties van de gezinswerking. De behandelde thema's bestrijken het hele gamma van dimensies en relaties, de totale mens.

3.2.5.3. Selectieve organisationele controle

Ook in de gezinswerking van KAV-KWB en KVLV-LG blijkt de selectieve organisationele controle gerealiseerd, alleszins in die zin dat de deelnemers aan

de vormingsactiviteiten op geen enkele wijze gecontroleerd worden op 'afwijkende meningen of praktijken'.

4. BESLUIT

De gestelde vraag was : waarom wenden de mensen die zo veel kritiek hebben op de katholieke huwelijks- en seksualiteitsmoraal en in hun gedrag afwijken van deze leer, zich niet (massaler) af van het katholicisme ? Met katholicisme werd zowel de zogenaamde kerkelijkheid als de christelijke zuil bedoeld. In een eerste benadering van de vraag was het uitgangspunt de secularisatie die aan de basis ligt van belangrijke structurele veranderingen. De samenleving is gelai-ciseerd. En ook op het individuele vlak heeft de secularisatie toegeslagen, resultaat : een overwegende onkerkse kerkelijkheid, 'katholicisme à la carte' en een gedesacraliseerde ethiek. Wat motiveert de - ook inzake huwelijk en seksua-liteit - 'geseculariseerde' individuen om lid te blijven van het katholicisme ? Motivaties tot kerkelijkheid zijn voor de enen louter functioneel, voor de anderen intrinsiek godsdienstig. De stabiliteit en de bloei van de christelijke zuil werd in deze benadering verklaard door de drievoudige aanpassing aan de geseculariseerde wereld : de invloed van de professionals deed het klerikaal karakter van de zuil verzwakken, er grijpt een overgang plaats van kerks-katholi-cisme naar socio-culturele christenheid en de organisationele controle is selectief zodat de 'leden-cliënten' vrijuit kunnen genieten van de service van de zuil.

Een tweede benadering vanuit de cultuur leverde alleen een antwoord op in het domein van het 'katholicisme buiten de muren'. Met behulp van een kwalitatieve inhoudsanalyse werd nagegaan of de 'geseculariseerde' leken hun opvattingen inzake huwelijk en seksualiteit bevestigd zien in de gezinswerking van KAV-KWB en KVLV-LG. Deze organisaties blijken zich inderdaad zeer goed te hebben aangepast aan de secularisatie. Het natuurrecht-denken van de Kerk wordt door hen uitdrukkelijk verworpen en het primaatschap van de persoon-lijke gewetensbeslissing sterk benadrukt. In hun ethische opvattingen houden ze rekening met de omstandigheden, de betrokkenen en hun motivaties. Hoewel de opvattingen van de vier organisaties grotendeels overeenkomen en dezelfde afwijking ten aanzien van de kerkelijke leer vertonen toch stellen ze hun ver-houding tot de katholieke Kerk anders voor. KAV en KWB spreken hierover veelal in termen van verschillen en confrontatie terwijl KVLV en LG hun samenwerking met de Kerk benadrukken. Ook de aanpassingen van de

katholieke zuil aan onkerkse kerkelijken en zelfs aan onkerkelijken zijn in de gezinswerking aanwezig. Voor het uitdrukken van hun visie hebben de bewegingen vaak gesteund op het werk van wetenschappers. Bij KAV-KWB gaat de invloed van de professionalisering zelfs zo ver dat het godsdienstige soms gemarginaliseerd wordt in hun gezinswerking. De ideologische componenten van de socio-culturele christenheid die een ruimere bevolking dan alleen de kerksen aanspreken, zijn aanwezig in hun visies en in de concrete uitwerking van de vormingsactiviteiten. We kunnen echter niet zeggen dat de christelijke inspiratie beperkt blijft tot evangelisch verankerde waarden. Voor het verkondigen van hun opvattingen steunen ze eveneens op de teksten van het Tweede Vaticaans Concilie en op documenten van de bisschoppen van België. De selectieve organisationele controle tenslotte blijkt alleszins in die zin gerealiseerd dat de leden niet gecontroleerd worden op 'afwijkende' meningen of praktijken.

VOETNOTEN

- * Besprekingsartikel van de licentiaatsverhandeling van Peeters Pascale (1990) *Gezin en Kerk. Analyse van de spanningsvelden inzake de kerkelijke leer over gezin, huwelijk en seksualiteit*. (Lic. Th. Soc. Wet.) Leuven.
- (1) Zie hiervoor : Dobbelaere, K. (1988a) *Het "Volk-Gods" de mist in ?* Leuven : Acco, 72-79.
 - (2) Gebaseerd op Dobbelaere, K. (1982) 'De katholieke zuil nu : desintegratie en integratie', *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, 13 (1) : 119-160.
 - (3) Zo is er de vaststelling van de spanning tussen de officiële kerkelijke leer en de katholieke moraaltheologen, die onder meer tot uiting kwam in de "Verklaring van Keulen" van februari 1988. Wat is het belang van die spanning voor de beschreven problematiek ? Op analoge wijze kan de vraag gesteld worden naar het effect van het gedrag van een aantal andere christelijke instanties : in hoeverre stemmen bijvoorbeeld de bisschoppelijke standpunten overeen met de opvattingen van de paus ? Heeft de lagere clerus niet stilzwijgend niets gezegd ?
 - (4) Om de Raad beter te situeren een opsomming van de leden : Belgische Boerenbond, Christelijke Beweging voor Vrouwen uit de Middengroep, Consultatiebureaus voor Levens- en Gezinsmoeilijkheden, Diocesane Commissie voor Gezinspastoraal Antwerpen, Diocesane Commissie voor Gezinspastoraal Gent, Diocesane Commissie voor Gezinspastoraal Hasselt, Gezinspastoraal Vicariaat bij de Krijgsmacht, Diocesaan Team

voor Gezinspastoraal Brugge, Gezinsgroepen, Gezinspastoraal Brussel, Gezinspastoraal Mechelen-Vlaams Brabant, Katholieke Arbeidersjeugd, Katholieke Landelijke Jeugd, Katholiek Vormingswerk voor Landelijke Vrouwen, Kristelijke Arbeiders Vrouwenbeweging, Kristelijke Werknemersbeweging, Nationaal Christelijk Middenstandsverbond, Nationale Confederatie der Ouderverenigingen, Vereniging Vormingswerk voor Weduwen, Vrouwelijke Katholieke Arbeidende Jeugd.

- (5) Gesprek met de voorzitter van de NRG.P.
- (6) Gesprek met een Nationaal Vrijgestelde van KWB.
- (7) Gebaseerd op Thévenot, X. (1985) 'Magistère et discernement moral', *C.C.P. Etudes Revue Mensuelle*, Tome 362 (2) : 231-244.
- (8) Gesprek met Prof. dr. R. Burggraeve, Moraaltheologie, faculteit Godgeleerdheid, K.U. Leuven.
- (9) Interview met de Nationaal Vrijgestelde van KWB.
- (10) Interview met een Stafmedewerker van LG.
- (11) Interview met een Stafmedewerker van LG.
- (12) Interview met de Nationaal Vrijgestelde van KWB.
- (13) Gesprek met Prof. dr. W. Dumon, Sociologie van Gezin, Bevolking en Gezondheidszorg, faculteit Sociale Wetenschappen, K.U. Leuven.
- (14) Interview met een Stafmedewerker van LG.
- (15) Interview met de Dienstverantwoordelijke voor Juridische Vorming en Relatievorming van KVLV.
- (16) Interview met de Nationale Vrijgestelde van KWB.
- (17) Interview met de vroegere Algemene Secretaris van KAV (tot 1986).
- (18) Interview met de Nationaal Vrijgestelde van KWB.

BIBLIOGRAFIE

- Berger, P.L. (1967) *Het hemels baldakijn: Bijdrage tot een theoretische godsdienstsociologie*. Bilthoven : Ambo.
- Deleu, P. (1986) *Gezinspastoraal: naar een visie*. Brugge : Nationale Raad voor Gezinspastoraal.

- De Moor, R. (1987) 'Religieuze en morele waarden', pp. 15-49 in Halman, L. (ed.), *Traditie, secularisatie en individualisering: Een studie naar de waarden van de Nederlanders in een Europese context*. Tilburg: Tilburg University Press.
- Dobbelaere, K. (1982) 'De katholieke zuil nu: desintegratie en integratie', *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, 13 (1) : 119-160.
- Dobbelaere, K. (1982) 'Godsdienst, religie en zingevingssystemen', *Tijdschrift voor Sociologie*, 3 (1) : 25-43.
- Dobbelaere, K. (1985) 'Convergenties en divergenties in sociologische theorieën naargelang van de gebruikte paradigma's, een reflectie vanuit het secularisatiedenken', *Sociale Wetenschappen*, 28 (3) : 237-259.
- Dobbelaere, K. (1988a) *Het "Volk-Gods" de mist in ?* Leuven : Acco.
- Dobbelaere, K. (1988b) "Katholicisme à la carte", *Ons erfdeel*, 31 (5) : 681-690.
- Dobbelaere, K. (1989) 'De "overgangsrituelen": steunberen van een "katholicisme buiten de muren" ?', pp. 29-38 in Bulckens, J., P. Cooreman (eds.), *Kerkelijk leven in Vlaanderen anno 2000. Opstellen voor Prof. Dr. Jan Kerkhofs bij zijn emeritaat*. Leuven : Acco.
- Dumon, W. (1986) 'Gezin en kerk. Sociale verandering en spanningsveld tussen twee instituties', *Collationes*, 16 (3) : 285-300.
- KAV-KWB (1967-68) *Nieuwe zoeklichten op het huwelijk. Cyclus voor jonge echtparen*.
- KAV-KWB (1968-69) *Partners in het leven. Vormingscyclus voor echtparen langer dan vijf jaar gehuwd*.
- KAV-KWB (1978-79a) "Als liefde zoveel jaar kan duren". (Man-vrouw-relatie na twintig jaar huwelijk).
- KAV-KWB (1978-79b) *Trouwen is houwen. Reeks over huwelijkstrouw*.
- KAV-KWB (1981-83) *Gezin, geloven we'r nog in ? Handleiding voor gespreksleiders*.
- KAV-KWB (1985) *Relationele en seksuele opvoeding in de gezinswerking van KAV en KWB (19/10/1985)*.
- KAV-KWB (1989-90) *Liever vrijer. Relaties en seksualiteit ter sprake*.
- KWB (1988-89) *Sterilizatie van man en vrouw. Informatiebijeenkomst. Map voor lesgevers*.
- KVLV-LG (1968-69) *Huwelijkstrouw*.
- KVLV-LG (1972-73) *Eerlijke Gezinsplanning*.

- KVLV-LG (1977-78) *Leven als vrije mensen.*
- KVLV-LG (1984-85) *Wat, als jonge mensen gaan samenwonen ?*
- KVLV-LG (1985-86) *Vruchtbaarheid : verantwoordelijkheid voor man en vrouw.*
- KVLV-LG (1988-89) *Vrouw en vruchtbaarheid.*
- Luckmann, T. (1967) *The invisible religion.* London : Macmillan.
- Maes, A. (1980) 'Nationale Raad voor Gezinspastoraal', *Rondom Gezin*, 1 (4) : 4 en 8.
- Mok, A.L., H. De Jager (1965(1983)) *Grondbeginselen der sociologie.* Leiden : Stenfert Kroese.
- Peeters, P. (1990) *Gezin en Kerk. Analyse van de spanningsvelden inzake de kerkelijke leer over gezin, huwelijk en seksualiteit.* (Lic. Th. Soc. Wet.) Leuven.
- Rolies, J. (1988) 'Het zesde en het negende (levens)gebod in het "Geloofsboek"', *Sacerdos*, 55 (5) : 375-381.
- Thévenot, X. (1985) 'Magistère et discernement moral', *C.C.P. Etudes Revue Mensuelle*, Tome 362 (2) : 231-244.
- Wilson, B.R. (1979) *Contemporary transformations of religion.* Oxford : Oxford University Press.
- Wilson, B.R. (1966(1969)) *Religion in secular society.* Baltimore : Penguin Books.
- Wilson, B.R. (1982) *Religion in sociological perspective.* Oxford/New York : Oxford University Press.
- X. (1988) 'Verklaring van Keulen : springstof?', *De Standaard*, vrijdag 17 februari: 8.
- X. (1965) *Constituties en decreten van het Tweede Vaticaans Oecumenisch Concilie.* Amersfoort : De Horstink.
- X. (1968) *Encycliek Humanae Vitae van paus Paulus VI over een juiste geboortenregeling.* Amersfoort : Katholiek Archief.
- X. (1981) *Apostolische exhortatie "Familiaris Consortio" van paus Johannes-Paulus II.* Brussel : Licap.
- X. (1987) *Donum Vitae : instructie van de congregatie van de geloofsleer over de eerbied voor het beginnend menselijk leven en de waardigheid van de menselijke voortplanting.* Leusden : Stichting "Ark".